

การเขียนบทวิจารณ์หนังสือ Book Review

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร (พรณา)*
Phramaha Somboon Uddhikaro (Phanna)
Email: phannasomgs@gmail.com

แนวคิดเกี่ยวกับการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ

หลังจากบัณฑิตวิทยาลัย มจร มีนโยบายส่งเสริมและจูงใจให้บัณฑิตมีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์/วิจารณ์ มาระยะหนึ่ง โดยผ่านกิจกรรมการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ (book review) และบทความวิชาการ เป็นต้น ผมเริ่มเห็นพัฒนาการของหลาย ๆ ท่านอยู่ในระดับที่น่าพอใจ มีงานของบางท่านที่ผมขออนุญาตนำมาลง ตีพิมพ์ในวารสาร

การคิดวิเคราะห์/วิจารณ์นั้นถือว่าเป็นรากฐานสำคัญมากในการทำงานวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นการ เขียนบทความ การทำวิทยานิพนธ์ หรือการทำวิจัย ล้วนต้องอาศัยทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์/วิจารณ์ ต้องยอมรับว่าสังคมตะวันตกเขามี “วัฒนธรรมการวิจารณ์” ที่เข้มแข็งกว่าเรามาก คำนี้ฟังดูน่ากลัวสำหรับ คนไทย มักถูกมองว่าเป็นเรื่องการด่าทอหรือการตำหนิเตียนกัน จริงๆแล้วก็คือวัฒนธรรมแห่งการใช้ปัญญา และเหตุผลนั่นเอง ในหลาย ๆ วงการ เช่น วงการวิทยาศาสตร์ วรรณกรรม ภาพยนตร์ และศิลปะอื่น ๆ เวลาใครคนหนึ่งผลิตหรือสร้างผลงานชิ้นหนึ่งขึ้นมาเผยแพร่ มักมีพื้นที่สำหรับให้คนในวงการเดียวกันได้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้นจริงจัง ถ้างานดีจริงต้องพร้อมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างที่ว่าพระพุทธศาสนา เรียกว่า “เอหิพัสสโก” (เรียกให้มาดู) ถือว่าเป็นเกียรติด้วยซ้ำไปที่งานของเราได้รับความสนใจจากผู้เชี่ยวชาญ ผมจำได้ว่าตอนที่ไอ้สไตน์ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับทฤษฎีสัมพัทธภาพใหม่ ๆ ในช่วงต้นคริสต์ ศตวรรษที่ ๒๐ นั้น ก็มีคนในวงการวิทยาศาสตร์ออกมาวิจารณ์กันมาก

วารสารวิชาการส่วนมาก (ในสังคมตะวันตก) นิยมเปิดพื้นที่ส่วนหนึ่งให้นักวิชาการมาแสดงผลงาน สร้างสรรค์ของตัวเองในรูปแบบของบทความวิชาการหรือบทความวิจัย และพื้นที่อีกส่วนหนึ่งสำหรับให้ผู้อ่าน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบของ “บทวิจารณ์หนังสือ” (Book Review) เรียกง่าย ๆ ว่ามีทั้งพื้นที่สำหรับผู้ผลิตงานวิชาการและพื้นที่สำหรับผู้แสดงความเห็นต่องานวิชาการนั้น สำหรับบ้านเรานั้นผมมองว่า วัฒนธรรมการวิจารณ์ยังไม่ไปถึงไหน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเราเกรงใจกันหรือแยกกันไม่ออกระหว่างการวิจารณ์ (ทางวิชาการ) กับการตำหนิเตียนกันก็เป็นไปได้ ในอดีตเมื่อหลายสิบปีที่แล้ว ผลงานที่ปลุกความ

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร (พรณา), รศ.ดร. Ven.Assoc.Prof.Dr.Phramaha Somboon Uddhikaro (Phanna), รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vice Rector for Academic Affairs, Mahachulalongkrajavidyalaya University

ต้นตัวในการวิจารณ์ก็พอมืออยู่บ้าง อย่างผลงานที่เรียกว่า “วรรณกรรมเพื่อชีวิต/ศิลปะเพื่อชีวิต” ของอัศนี พลจันทร (นายผี) บรรจง บรรเจิดศิลป์ และจิตร์ ภูมิศักดิ์ เป็นต้น

โดยส่วนตัวผมชอบอ่านบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ที่ลงตีพิมพ์ในวารสารมาก ชอบตรงที่มันช่วยเราให้มองภาพรวมเนื้อหาของหนังสือหรือบทความเรื่องนั้นได้อย่างรวดเร็วก่อนไปอ่านฉบับเต็ม ช่วยเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่าควรคว้ากระเป๋าชื้อหนังสือเล่มนั้นหรือไม่ และที่สำคัญคือช่วยให้มองเห็นช่องว่าง/ช่องโหว่ทางวิชาการ (gap) ที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นหัวข้อวิจัยได้ ยอมรับว่าหัวข้อวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผมเรื่อง “จิตตมาตรของนิกายโยคจาร” (Yogacara’s Mind-Only) ได้รับแรงบันดาลใจจากการอ่านบทวิจารณ์หนังสือ

ถามว่าบทวิจารณ์หนังสือคืออะไร? ตอบอย่างรวบรัดก็คือปฏิกิริยาสะท้อนย้อนกลับในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (critical reaction) ของผู้อ่าน/ผู้ชมที่มีต่อผลงานของผู้เขียนที่ได้รับการเผยแพร่ตนเอง หรือเรียกอีกอย่างว่า การประเมินผลงานของผู้เขียนในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (critical evaluation) นั้นหมายความว่า การเขียนบทวิจารณ์หนังสือไม่ใช่เพียงแค่อ่านแล้วสรุปสาระสำคัญของหนังสือมา หากแต่เป็นการอ่านอย่างพิถีพิถันแล้วเขียนแสดงความคิดเห็นของเราที่มีต่องานเรื่องนั้น อย่างที่นักวิชาการบางท่านแนะนำว่า **“บทวิจารณ์หนังสือ เป็นเรื่องการแสดงความคิดเห็น ไม่ใช่เพียงแค่การสรุปย่อความ”** (It is a commentary, not merely a summary)

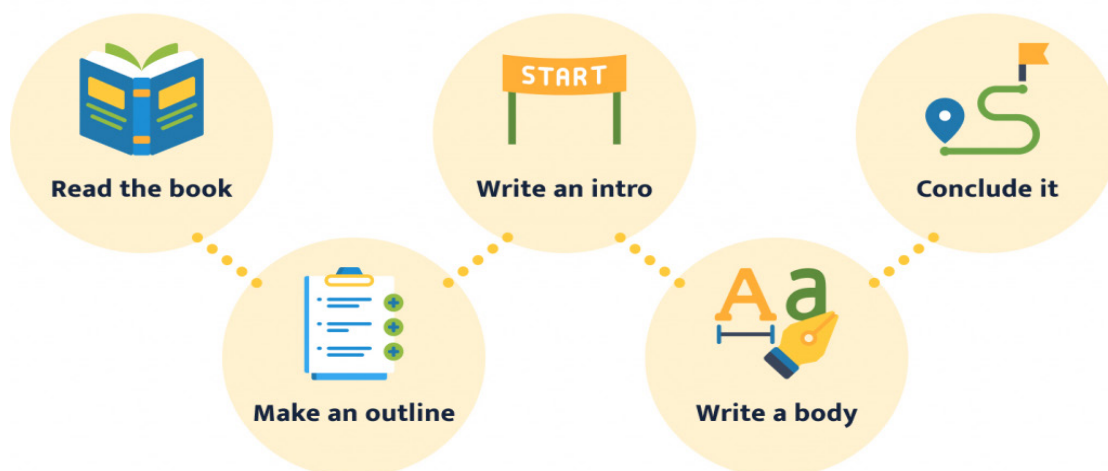
เพื่อให้มองเห็นภาพ หลายท่านคงเคยดูรายการประกวดร้องเพลงในทีวี พอนักร้องประกวดบนเวทีแต่ละคนร้องเพลงจบลง กรรมการตัดสินหรือที่เรียกว่า “คอมเมนเตเตอร์” (commentator) เช่น สลาคุณวุฒิ เป็นต้น ก็จะแสดงปฏิกิริยาสะท้อนกลับในเชิงวิจารณ์ทันทีที่เห็นว่า คุณภาพเสียงเป็นอย่างไร ร้องเพี้ยนหรือไม่เพี้ยนอย่างไร อารมณ์เพลงเป็นอย่างไร คร่อมจังหวะหรือไม่ ถ้าจะร้องให้ดีกว่านี้ต้องทำอย่างไร เป็นต้น หนังสือหรือบทความวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่ก็เหมือนบทเพลงเพลงหนึ่งที่เพิ่งร้องจบลง ส่วนการเขียนบทวิจารณ์หนังสือก็เหมือนการทำหน้าที่ของคอมเมนเตเตอร์นั่นเอง.

ในการทำวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ มีพื้นที่ส่วนของหนึ่ง (นิยมเขียนในบทที่ ๒) ที่กันไว้สำหรับให้ผู้ทำวิจัยหรือวิทยานิพนธ์เขียนสิ่งที่เรียกว่า “การวิจารณ์วรรณกรรม/การทบทวนวรรณกรรม” (literature review) ซึ่งรูปแบบและวิธีการเขียนก็ไม่ต่างจากการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ สิ่งที่ยากเน้นย้ำในที่นี้ คือการทบทวนวรรณกรรมในวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยนั้นไม่ใช่การตัดเอาคำพูดหรือทัศนะของคนอื่นมาวางต่อ ๆ กันว่าคนนั้นว่าอย่างนั้น คนนั้นว่าอย่างนี้ แล้วก็จบลงเฉยๆ หากแต่คือการอ่านงานของคนอื่น ๆ อย่างละเอียด จนสามารถจับแก่นความคิดของเขาได้ แล้วนำเสนอออกมาอย่างเป็นระบบด้วยสำนวนภาษาของเราเองในรูปแบบที่เรียกว่า “การพรรณนา” (description) และที่สำคัญคือต้องมีการวิพากษ์และประเมินค่า (evaluation) ด้วยว่างานเรื่องนั้นๆ มีจุดแข็ง (strength) และจุดอ่อน (weakness) ทางวิชาการ

อย่างไร โดยมีเป้าหมายหลักคือเพื่อค้นหาสิ่งที่เรียกว่า “ช่องว่าง/ช่องโหว่ทางวิชาการ” (academic gap/room) ช่องว่างทางวิชาการเองคือสิ่งที่ทำให้เรามีเหตุผลว่าทำไมเราต้องทำวิจัยเรื่องนี้ ถ้าไม่มีช่องว่าง (หมายความว่าความรู้ในเรื่องนั้น ๆ สมบูรณ์แบบแล้ว เราเห็นด้วยกับผู้เขียนทุกอย่างแล้ว) ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่ไปทำเรื่องนั้นซ้ำอีก เพราะทำไปก็เสียเวลาเปล่า ช่องว่างทางวิชาการนี้เองคือพื้นที่รองรับการสร้างองค์ความรู้ใหม่ของเรา นอกจากนั้น การทบทวนวรรณกรรมยังมีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้เราทราบว่าข้อสรุปหรือข้อค้นพบในงานวิจัยของเราเป็นความรู้ใหม่หรือไม่ใหม่ โดยการเทียบเคียงกับความรู้เก่าที่เราทบทวนไว้แล้วนั่นเอง

ขอยกตัวอย่าง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ตอนที่เขียนทฤษฎีสัมพัทธภาพ (theory of relativity) ก่อนที่จะแสดงให้โลกรู้ว่าทฤษฎีของแกเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เหมือนเก่าอย่างไร แกต้องทบทวนวรรณกรรมให้เห็นก่อนว่านักวิชาการในอดีตมีทัศนะต่อเรื่องอวกาศและกาลเวลา (space and time) อย่างไร โดยเฉพาะทัศนะของยักษ์ใหญ่ทางฟิสิกส์อย่างไอแซค นิวตัน (Isaac Newton) ที่มองอวกาศและกาลเวลาแบบที่ไม่สัมพันธ์กันหรือแบบสมบูรณ์ในตัวมันเอง (absolute space/absolute time) ในกรณีนี้ ช่องว่างทางวิชาการสำหรับไอน์สไตน์ก็คือการมองอวกาศและกาลเวลาแบบไม่สัมพันธ์กันหรือแบบสมบูรณ์ในตัวเอง จากช่องว่างตรงนี้ทำให้แกมีช่องทางหรือมีพื้นที่สำหรับสร้างองค์ความรู้ใหม่ นั่นคือทฤษฎีสัมพัทธภาพที่เสนอว่า อวกาศและกาลเวลามีความสัมพันธ์กัน (relativity) ไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์ในตัวมันเอง ถามว่าเรารู้ได้อย่างไรว่าทฤษฎีของแกเป็นองค์ความรู้ใหม่ ตอบว่า รู้ได้จากการเทียบเคียงกับความรู้เก่าที่แกทบทวนไว้

How to write a book review

ขั้นตอนการเขียน Book Review

โครงสร้างบทวิจารณ์หนังสือ

๑) ส่วนนำ (Introduction)

- แนะนำให้ผู้อ่านรู้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือ/บทความวิชาการที่จะวิจารณ์
- บอกเหตุผล/ความสำคัญแก่ผู้อ่านว่าทำไมเลือกหนังสือ/บทความวิชาการเรื่องนั้นมาวิจารณ์

๒) ส่วนเนื้อ (Body)

- ก. สรุปย่อความ (summary) สาระสำคัญของหนังสือ/บทความที่เลือกวิจารณ์
- ข. วิเคราะห์/แสดงทัศนะเชิงประเมิน (critical evaluation) ต่อหนังสือ/บทความที่เลือกวิจารณ์
 - **จุดแข็ง (strengths):** ชี้ให้เห็นว่า อะไรคือจุดแข็งทางวิชาการของหนังสือ/บทความเรื่องนั้น ที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย (agreement) พร้อมเหตุผลประกอบว่าทำไมถึงมองว่าเป็นจุดแข็งหรือเห็นด้วยในประเด็นนั้น ๆ

- **จุดอ่อน (weaknesses):** ชี้ให้เห็นว่า อะไรคือจุดอ่อนทางวิชาการของหนังสือ/บทความเรื่องนั้น ที่ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วย (disagreement) พร้อมเหตุผลประกอบว่าทำไมถึงมองว่าเป็นจุดอ่อนหรือไม่เห็นด้วยกับผู้เขียนในประเด็นนั้น ๆ

๓) ส่วนสรุป (Conclusion)

- นำเสนอข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการที่ได้จากการวิจารณ์หนังสือหรือบทความวิชาการเรื่องนั้น
- กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในการอ่านหรือศึกษาเพิ่มเติมในเนื้อหาของหนังสือ/บทความวิชาการเรื่องนั้น โดยเฉพาะอาจกระตุ้นว่า ในหนังสือ/บทความเรื่องนั้น มีแง่มุมวิชาการอะไรบ้างที่น่าสนใจและควรไปศึกษาเพิ่มเติม

ข้อควรทำและไม่ควรทำ

ข้อควรทำ (Dos)

- ต้องมั่นใจว่า งานที่เลือกมาวิจารณ์นั้น เป็นงานทางวิชาการอย่างแท้จริง เช่น เป็นงานที่เขียนโดยนักวิชาการ มีการอ้างอิงหลักฐาน มีการตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการ
- ต้องมั่นใจว่า งานที่เลือกมาวิจารณ์นั้น มีคุณค่าทางวิชาการมากพอต่อการวิจารณ์
- ต้องมั่นใจว่า งานที่เลือกมาวิจารณ์นั้น เป็นงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสาขาวิชาที่ผู้วิจารณ์สังกัดอยู่หรือกำลังศึกษาอยู่
- ต้องมั่นใจว่า งานที่เลือกมาวิจารณ์นั้น เป็นงานที่ผู้วิจารณ์มีพื้นฐานความรู้/ความเชี่ยวชาญเพียงพอที่จะวิจารณ์ได้อย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ที่เห็นด้วยและแง่ที่ไม่เห็นด้วย เช่น ถ้าเลือกวิจารณ์งานวิชาการ

ด้านภาษาบาลี ผู้วิจารณ์ต้องมั่นใจว่า ตนเองมีความรู้ภาษาบาลีพอที่จะวิจารณ์งานเรื่องนั้นได้ ทั้งแง่ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

- ต้องมั่นใจว่า งานที่เลือกมาวิจารณ์นั้น เป็นงานที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ทางวิชาการต่อผู้อ่านอย่างแน่นอน เชื่อได้ว่า ผู้อ่านจะไม่เสียเวลาอย่างเปล่าประโยชน์ในการอ่านบทวิจารณ์หนังสือเรื่องนี้
- ต้องมั่นใจว่า เราได้สรุปสาระสำคัญ (summary) ของงานวิชาการเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง เทียบตรงปราศจากอคติ และครบถ้วนตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในงานเรื่องนั้นแล้ว
- ต้องมั่นใจว่า เราได้วิจารณ์จุดแข็ง/จุดที่เห็นด้วย และจุดอ่อน/จุดที่ไม่เห็นด้วย ในงานเรื่องนั้นด้วยหลักฐานและเหตุผลประกอบอย่างเพียงพอ ไม่ใช่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างลอยๆ
- ต้องมั่นใจว่า เราได้เขียนบทวิจารณ์หนังสือด้วยสำนวนภาษาของผู้วิจารณ์เองตลอดทั้งเรื่อง (ไม่มีการตัดแปะ หรือคัดลอกมาวาง)
- ควรติดตามอ่านบทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ที่ตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการสาขาที่ตนสังกัดอยู่หรือกำลังศึกษาอยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นแบบอย่างและแนวทางในการเขียนบทวิจารณ์หนังสือของตน

ข้อที่ไม่ควรทำ (Don'ts)

- ไม่ควรเลือกวิจารณ์งานทั่วไปที่ไม่ใช่วิชาการ หรือไม่ได้เขียนโดยนักวิชาการ เช่น งานจากการเทศน์ การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม เป็นต้น ซึ่งไม่มีการอ้างอิงหลักฐานอย่างเคร่งครัดเช่น การเขียนงานทางวิชาการ
- ไม่ควรเลือกวิจารณ์งานที่ผู้วิจารณ์ไม่มีความเชี่ยวชาญหรือไม่มีความรู้ดีพอที่จะวิจารณ์ได้
- ไม่ควรเลือกวิจารณ์งานที่ไม่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่ผู้วิจารณ์สังกัดอยู่หรือกำลังศึกษาอยู่
- ไม่ควรเลือกวิจารณ์งานที่ไม่น่าจะมีประโยชน์ทางวิชาการหรือไม่ให้องค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเสียเวลาในการติดตามอ่านบทวิจารณ์ของเรา
- ไม่ควรเขียนแบบที่เรียกว่า “ตัดแปะ” หรือ “ขนมชั้น” คือเขียนแบบคัดลอกข้อความหรือสำนวนภาษาของต้นฉบับมาวางต่อกัน ซึ่งถือว่าเป็นการละเมิดจรรยาบรรณทางวิชาการอย่างหนึ่ง
- ไม่ควรเขียนอย่างมีอคติต่องานนั้นหรือต่อผู้เขียนต้นฉบับ ไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวกก็ตาม เช่น เขียนชื่นชมเจ้าของต้นฉบับจากความเลื่อมใสศรัทธาส่วนตัว หรือเขียนตำหนิติเตียนเจ้าของต้นฉบับจากความไม่ชอบส่วนตัว